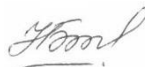

**Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Львівська політехніка»**

БАРАН АНАСТАСІЯ ВАСИЛІВНА

УДК 340.137

**МЕЖІ БУТТЯ І ДІЇ ПОЗИТИВНОГО ПРАВА:
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ**

12.00.01 – теорія та історія держави і права,
історія політичних і правових учень

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Львів – 2020

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі конституційного права та теоретико-правових дисциплін Вищого навчального закладу «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор юридичних наук, професор
Сливка Степан Степанович
Національний університет «Львівська політехніка»,
Навчально-науковий інститут права, психології
та інноваційної освіти, професор кафедри
теорії, історії та філософії права, конституційного
та міжнародного права.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Бисага Юрій Михайлович
Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський
національний університет», завідувач кафедри
конституційного права та порівняльного правознавства;

Свхутич Ірина Миколаївна
Львівський державний університет внутрішніх справ,
доцент кафедри цивільного права та процесу.

Захист відбудеться «24» грудня 2020 р. о 14-00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.052.19 у Національному університеті «Львівська політехніка» (79008, м. Львів, вул. Князя Романа, 1-3, аудиторія 301 XIX навчального корпусу)

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного університету «Львівська політехніка» (79013, м. Львів, вул. Професорська, 1)

Автореферат розісланий «23» листопада 2020 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н. П. Бортник

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Соціально-політична ситуація в нашій державі сьогодні така, що напевно чи можна знайти сферу суспільного життя, яка б не вимагала кардинальних змін. Особлива роль у цьому процесі відводиться позитивному праву, яке поряд з економічною, духовно-моральною та політичною сферами є одним з вагомих атрибутів життєтворної діяльності. У міру змін суспільного розвитку, значення цих сфер та характер їх взаємодії суттєво змінюються.

До нині і державна влада, і наукова спільнота у відповідних теоретичних розробках надавали перевагу економічній сфері, хоча варто зауважити що фактично в життєдіяльності суспільства першість отримувала, та отримує й зараз, політична сфера. Найменше уваги приділялось духовно-моральній сфері. Натомість, доводиться констатувати, що правова сфера в нашому суспільстві, на жаль, вирізняється лише нігілізмом стосовно неї. Однак, такий стан не може існувати довго і залишатися незмінним. Саме суспільне життя все частіше нагадує про необхідність серйозних змін і радикального переосмислення цієї ситуації. Під впливом різноманітних соціально-економічних криз, природних катаклізмів тощо, відчувається гостра необхідність переосмислення і формування нової схеми діючих суспільних цінностей.

Зокрема, в умовах сьогодення, коли в основу управління суспільством поставлено принцип людиноцентризму, що передбачає обдумане і особливо справедливе ведення усіх людських справ, істотно змінюється характер взаємодії правової сфери з політичною, економічною та духовно-моральною сферами. Саме позитивне право, за своєю природою, має стати основою розвитку всіх інших сфер людського життя. Для цього право, його зміст, межі та напрям дії повинні бути істотно збагачені, відповідно до сучасних потреб суспільного розвитку. Наявність такого права може стати реальним чинником піднесення принципу верховенства права в суспільстві, спрямованості дії права на виконання його сутнісних функціональних характеристик.

Отже, право, спираючись на оновлену духовно-моральну сферу суспільства, має стати найважливішою цінністю суспільства, оскільки не може розглядатись як обслуговуюча ланка, яка сприяє розвитку економічної та політичної сфер. Навпаки, право, яке є виключно справедливим в своїй основі, має стати підґрунтям функціонування суспільства. Від нього, та підкоряючись його цінностям, – розвиваються економічна та політична сфери.

З огляду на це, нагальною вимогою часу є потреба творчого, теоретико-правового осмислення меж буття та дій позитивного права, виявлення порушень нормотворчості та вироблення певних теоретико-правових рекомендацій, що сприятимуть якісному формуванню позитивного права.

Теоретичною основою дослідження стали критично осмислені положення, аргументи та висновки, що містяться у працях вітчизняних і зарубіжних учених з:

– *теорії держави і права*: С. Алексєєва, М. Байтіна, С. Гусарева, А. Дутко,

І. Жаровської, І. Євхутіч, М. Кельмана, В. Ковальчука, М. Козюбри, О. Костенка, Ю. Лободи, М. Никифорака, Н. Оніщенко, О. Петришина, С. Погребняка, О. Скакун, О. Скрипнюка, Є. Сушко, В. Тертишника, Л. Ярмол та ін.;

– *конституційного права*: Ю. Бисаги, С. Головатого, А. Колодія, В. Погорілка,

О. Рудневої, С. Серьогіна, В. Шаповала, С. Шевчука, В. Шилінгова та ін.;

– *філософії права*: О. Балинської, В. Бачиніна, О. Данильяна, О. Івакіна,

А. Козловського, В. Кравця, С. Максимова, В. Нерсесянца, О. Омельчука, С. Рабіновича, А. Романової, В. Савенка, С. Сливки та ін.

У дисертації також використано теоретико-методологічний потенціал праць учених, які висвітлювали проблеми меж позитивного права в акмеології. Це, зокрема, О. Бодасв, В. Вакуленко, А. Деркач, Н. Кузьміна, Г. Созаненко, А. Ситников, Г. Яворська та ін.

Проте поза сферою дослідження залишилося чимало проблем, що стосуються сутності меж буття та дії позитивного права в сучасних реаліях розвитку правової системи держави в контексті глобального та національного.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації узгоджується з Основними науковими напрямками та найважливішими проблемами фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних і гуманітарних наук Національної академії наук України на 2014–2018 роки, затвердженими постановою Президії НАН України від 20.12.2013 № 179, підготовлена відповідно до Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 рр. Національної академії правових наук України, а також безпосередньо пов'язана з науково-дослідною роботою кафедри теорії та філософії права Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка» «Філософські та теоретичні концепції держави і права» (державний реєстраційний номер 0113U001356).

Мета і завдання дослідження. *Метою дослідження* є подальше пізнання сутності позитивного права, його координація та знаходження шляхів досягнення вершин природної якості, що й зумовило, з урахуванням сучасних потреб, концепцію роботи.

Відповідно до поставленої мети сформульовано такі *завдання* дослідження:

– проаналізувати джерелознавчу основу дослідження меж буття і дії позитивного права;

– запропонувати методологічний алгоритм дослідження меж буття і дії позитивного права;

– розкрити поняття та зміст природних меж позитивного права;

– розвинути наукову думку про співвідношення понять нормотворення і правотворення та подати їх теоретичне обґрунтування;

– здійснити аналіз напрямів дії позитивного права та подати його функціональну характеристику;

– розкрити основні ціннісні атрибути доктрини правоутворення в контексті сучасних державотворчих процесів та обґрунтувати на цій основі доцільність і необхідність змін у розумінні меж буття та напрямів дії позитивного права.

Об'єктом дослідження є межі буття та дії позитивного права як соціального явища.

Предмет дослідження – теоретико-правові аспекти меж буття і дії позитивного права.

Методи дослідження. Відповідно до мети і завдань, а також зважаючи на особливості об'єкта та предмета наукового пошуку, методологічну основу дисертації становить низка філософсько-світоглядних, загальнонаукових та спеціальних правових методів. Логічний метод дав змогу оцінити наукові концепції і доктрини, сформулювати нові поняття і терміни (*підрозділи 1.1, 2.3, Розділ 3*). За допомогою герменевтичного методу з'ясовано й обґрунтовано джерелознавче підґрунтя меж буття і дії позитивного права (*підрозділ 1.1*). Діалектичний метод використано під час аналізу сформованих теоретико-правових підходів сутності та змісту позитивного права (*підрозділи 1.1, 1.2, 2.1*). Для пізнання сутності легітимності права застосовано гносеологічний метод (*Розділ 3*). Застосування аксіологічного методу сприяло виявленню меж поведінки людини у правовому полі (*підрозділи 1.2, 2.1, 2.2*). Використання формально-юридичного методу дозволило розкрити особливості процесів правотворення та нормотворення, а також співвідношення цих понять (*підрозділ 2.2*). Завдяки спеціально-юридичному методу здійснено аналіз ціннісних атрибутів доктрини правоутворення в контексті сучасних державотворчих процесів, а також обґрунтовано доцільність і необхідність зміни меж буття та напрямів дії позитивного права (*Розділ 3*).

У дослідженні також використано закони і методи аналізу й синтезу, індукції і дедукції, порівняння та узагальнення. Метод узагальнення застосовано у формулюванні висновків до розділів, загальних висновків та анотацій.

Нормативно-правове та нормативно-теоретичне підґрунтя дисертації склали Конституція України, закони України, укази Президента України та інші нормативно-правові акти, що стосуються окресленої теми, а також наукові напрацювання вітчизняних і закордонних вчених – фахівців у галузі теорії та історії держави і права, філософії права, соціології права, деонтології, акмеології та інших галузей знань.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що це дисертаційне дослідження є одним з перших у вітчизняній юридичній науці цілісним монографічним дослідженням теоретико-правових аспектів меж буття і дії позитивного права в контексті сучасних державотворчих процесів, що відбуваються під впливом кардинальної трансформації суспільства.

Основні результати роботи, що становлять наукову новизну і підкреслюють її практичну значущість, полягають у такому:

уперше:

– обґрунтовано положення про те, що перетворювального впливу позитивне

право зазнає від природного права, яке становить цінність, що не втрачає свого значення за жодних обставин, оскільки природно-правова природа правових законів, як ціннісне відображення потенціалу природного права поєднується з потенціалом моральності і принципом справедливості в праві. Правові закони становлять основу забезпечення і захисту прав та свобод людини, вони позитивно впливають на розвиток правосвідомості і правової культури особи, надають ціннісну специфіку процесу правового виховання членів суспільства;

– розкрито основні ціннісні атрибути доктрини правоутворення в контексті сучасних державотворчих процесів та обґрунтовано на цій основі доцільність і необхідність змін у розумінні меж буття та напрямів дії позитивного права. Доведено, що найвагомішим природним атрибутом позитивного права є ступінь внесення в нього моральних норм, тобто не просто моралізація права, а гармонійне, збалансоване закріплення морально-правових норм законодавчим органом. Відтак, імплементація природних норм у позитивне право підвищують якість та зменшують вплив на встановлені межі буття позитивного права.

Наголошено на тому, що ще одним ціннісним атрибутом права є гарантування невід’ємних і невідчужуваних прав і свобод людини в юридичних документах (і міжнародно-правових, і національних);

– з’ясовано поняття та зміст природних меж позитивного права. Обґрунтовано практичне значення верхньої і нижньої межі позитивного права при формуванні правових норм та їх реалізації. При цьому враховано необхідність дозволів і заборон та використання духу права. Звернення до духу права в процесі прийняття правозастосовних рішень може бути плідним лише за умови високої моральності, духовності самих правозастосовувачів. В умовах занепаду моралі, цинізму, девальвації духовних цінностей, які мають місце в сучасному українському соціумі, оперування виключно «духом права» справді часто закінчується свавіллям;

удосконалено:

– підходи щодо вироблення методологічних засад дослідження окресленої теми та запропоновано авторський методологічний алгоритм з’ясування меж буття і дії позитивного права. Окрім того, визначено компоненти методологічної історії, які впливають на встановлення меж буття і дії позитивного права, з-поміж яких: методологічні установки, корекція методів і методик, методологічні уроки, методологічні висновки;

– визначення позитивного права як загальнообов’язкового, легально примусового, формально визначеного правила поведінки загального характеру, яке є творчістю держави, що врегульовує суспільні відносини, встановлюється чи санкціонується державною владою у визначеному порядку та охороняється нею засобами впливу;

– тезу про співвідношення природного та позитивного права, а саме: природне право вважається похідним від природного порядку речей, тобто від будови світосприйняття і природи людини як розумної істоти, яка є невід’ємною

частиною світопорядку. Позитивне право – штучно створене людьми, які вірні інтересам такого штучного формоутворення як держава. З огляду на це, норми позитивного права можуть або максимально відповідати першопринципам природного порядку речей, або суттєво різнитись з ними і навіть кардинально суперечити їм;

набуло подальшого розвитку:

– питання аналізу джерелознавчої основи дослідження меж буття і дії позитивного права;

– розвинуто наукову думку про співвідношення понять нормотворення і правотворення. Доповнено теоретичні положення про нормотворчі та правотворчі принципи. Основними з них визначено демократизм, законність, гуманізм, відкритість, субординаційність, колегіальність, наукову обґрунтованість, професіоналізм, оперативність, системність, узгодженість, наступність, своєчасність, планування, прогнозування, використання правового досвіду, юридико-технічну досконалість. Ці принципи задають напрями формування меж позитивного права;

– підвищення наукового значення теорії верховенства права у правовій державі для встановлення меж позитивного права;

– думка про те, що переважаючий напрям дії права безпосередньо пов'язаний з типом суспільства та формою права. Акцентовано, що напрями дії права необхідно розглядати і з позиції змісту, і з позиції форми, що досягається за допомогою аналізу функцій права;

– твердження про те, що легітимність права відображає законний характер його панування в разі очікування й настання позитивних наслідків правопорядку. Межі права в контексті легітимності не повинні порушувати природних прав громадян, природної характеристики державної влади.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані у:

– *науково-дослідницькій сфері* – матеріали дисертації становлять інтерес для подальшого осмислення питань меж буття та дії позитивного права;

– *правотворчій сфері* – висновки і пропозиції, що містяться в дисертації можуть бути враховані при подальшому вдосконаленні нормотворчої діяльності органів державної влади;

– *правозастосовній діяльності* – для узгодження практики застосування меж буття і дії позитивного права з історично зумовленими на території України правовими і загальнолюдськими цінностями (*довідка про впровадження результатів дисертаційного дослідження Перемишлянської районної державної адміністрації від 28.08.2018 № 01-31/2222; довідка про впровадження результатів дисертаційного дослідження Львівської обласної ради від 29.08.2018 № 02-вих900*);

– *навчальному процесі* – положення та висновки дисертації можуть бути впроваджені в процес викладання дисциплін «Теорія держави і права», «Філософія права», використані при підготовці науково-методичних посібників, текстів лекцій, а також у науково-дослідній роботі студентів (*довідка Національного*

університету «Львівська політехніка» від 05.09.2018 р. № 67-01-1504).

Особистий внесок дисертанта. Усі наукові результати, викладені в дисертаційній роботі, отримані автором особисто. Сформульовані в дисертації наукові положення, висновки, рекомендації, пропозиції обґрунтовано автором самостійно, на підставі особистих досліджень та в підсумку опрацювання й аналізу значної кількості джерел монографічного, нормативно-правового та соціологічного характеру. Нові ідеї та розробки, пропозиції для впровадження опубліковано без співавторів.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і висновки дисертаційної роботи були апробовані на міжнародних та всеукраїнських конференціях: III-й Міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції «Актуальні проблеми правового регулювання в Україні та країнах ближнього зарубіжжя» (м. Львів, 24 грудня 2013 р.); II-й Заочній науково-практичній конференції «Державотворення та правотворення в Україні: проблеми та перспективи розвитку» (м. Львів, 16 квітня 2015 р.); III-й Заочній науково-практичній конференції «Державотворення та правотворення в Україні: проблеми та перспективи розвитку» (м. Львів, 11 квітня 2016 р.); Всеукраїнській конференції «Історія і сучасність філософії права: до 190-річчя від дня народження Памфіла Юркевича» (м. Львів, 19 травня 2016 р.); заочній науково-практичній конференції «Право та держава у метаантропологічній проекції сучасності» (м. Львів, 27 квітня 2017 р.), заочній науково-практичній конференції «Право та держава у метаантропологічній проекції сучасності» (м. Львів, 27 квітня 2018 р.), Міжнародній заочній науково-практичній конференції «Державотворення та правотворення: проблеми та перспективи розвитку» (м. Львів, 17 травня 2018 р.), VII-й Всеукраїнській науково-практичній конференції «Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави» (м. Львів, 30 травня 2018 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертації відображено у 14 публікаціях, з яких 4 статті опубліковано у наукових фахових виданнях України, 2 статті опубліковано в наукових періодичних іноземних виданнях, а також 8 тез доповідей, оприлюднених на науково-практичних заходах.

Структура дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, що охоплюють п'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (173 найменування) та додатків на 2 сторінках. Загальний обсяг роботи – 199 сторінок, з них основного тексту – 167 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, її зв'язок з науковими програмами, планами, темами; сформульовано мету і завдання. Подано основні положення, які виносяться на захист, визначено об'єкт, предмет і методи дослідження; висвітлено наукову новизну та практичне значення одержаних

результатів; наведено дані про апробацію, публікації та структуру дисертації.

Розділ 1 «Теоретико-методологічні аспекти дослідження меж буття і дії позитивного права» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 1.1 «Джерелознавча основа дослідження меж буття і дії позитивного права» проаналізовано наукові праці теоретико-правового спрямування, в яких досліджувалась природа права, його зміст, концептуальні питання виникнення права, співвідношення природного та позитивного права тощо. Підкреслено, що теоретики держави і права у своїх наукових працях відповіли на виклики сьогодення, відобразили численні перетворення в житті українського суспільства, які зумовили потребу в переосмисленні меж буття і дії позитивного права. Цій проблематиці було присвячено значну кількість монографічних досліджень і наукових розробок, підручників і навчальних посібників та інших праць. Захищено чимало дисертаційних досліджень з найбільш гострих проблем теорії держави та права, зокрема тих, що стосуються меж буття і дії позитивного права.

Проаналізовано наукові доробки вчених, що стосуються виникнення права та зауважено, що у правовій науці виникнення права пов'язують, як правило, з двома основними концепціями: соціологічною та психологічною. Соціологічна теорія визначає декілька етапів виникнення та існування права: перший етап – «живе право», яке існує в правилах самого життя і проявляється як «внутрішній порядок людських союзів»; другий – формування «права юристів», що міститься в судових рішеннях; третій – виникнення та функціонування офіційного права, яке формулюється офіційними органами в законах та інших актах. Натомість, психологічний підхід дозволяє розкрити зумовленість права матеріальними умовами життя суспільства і визначає головними чинниками суспільного розвитку психологічні властивості характеру, зокрема: інстинкти людей, їхні емоції, почуття, переживання тощо. У психології, як науці, джерело права виходить із психіки людини, а всі правові явища є продуктом свідомості людини, існують не об'єктивно, а лише тією мірою, в якій людина їх для себе сприймає.

Встановлено, що сутність права варто визначити, враховуючи такі положення: право існує в певних формах, що фіксують юридичні конструкції; право може існувати і поза інституційними формами свого виявлення (як ідеї, оцінки, зв'язки або діяльність суб'єктів, яка розкриває динамізм права); з формального погляду, право виступає в ролі регулятора, що обслуговує той чи інший соціальний інтерес.

З'ясовано, що чинність та дія позитивного права, на відміну від природного, цілком залежать від структури системи законодавства, тоді як природне право позаструктурне за своєю суттю. Водночас, акцентовано на тому, що принципи позитивного права виступають орієнтирами у формуванні права, відображають сутність права, а головне, забезпечують його дієвість.

У підрозділі 1.2 «Методологічне підґрунтя дослідження меж буття і дії позитивного права» охарактеризовано методологічну історію позитивного права,

яка має такі елементи: насиченість методологічними установками; корекція методів і методик; методологічні уроки; методологічні висновки. При правильній реалізації історичних здобутків вони можуть значно вплинути на межі буття та дії позитивного права, зокрема на досягнення акмеологічного стану позитивного права.

Встановлено, що корекція методик не впливає на послідовність методологічності акмеології позитивного права. Суб'єктивні моменти людської діяльності потребують певної систематизації. Тобто всі здобуті підходи до формування вершинних, найефективніших норм поведінки потребують узагальнювальних вимог, що становлять основний зміст методики.

Підкреслено, що використання методів потребує певних правил, які загалом іменуються методикою. Без відповідних методик метод може спотворити засадничу установку, не привести її у суспільну дію. Йдеться про методику формування позитивного права, яку реалізовує держава. Цей процес повинен здійснюватися планомірно, під контролем суспільства. Суспільство в цьому випадку здійснює корекцію методики формування позитивного права. Така корекція наближена до природної, тобто скерована контролювати витвір людини в системі законотворчої діяльності.

Констатовано, що межі буття і дії позитивного права повинні бути певним чином «демарковані», розмежовані між чинним законодавством та природним правом, моральними нормами та різними суспільними правилами. Ці розмежування потрібно провести виважено, з урахуванням онтологічних вимог, а отже методично правильно. Порушення відповідних методик і неправильно вибрані методи розмежування руйнують ті позитивно-правові норми, які суспільство визнало цінними для себе. Тому такі методики потрібно систематично корегувати. Зазначено, що в цьому випадку коаліція в державі є не зовсім успішним корекціоністом. Найкраще за всіх це може зробити опозиція, ліві, лівоцентристські сили, а також міжнародне право, що утримує методологію позитивного права в наближеному до європейських і світових стандартів стані.

Інша ситуація зі становленням права, а точніше зі становленням акмеології позитивного права. Потрібно знайти відповідну методологію, яка б забезпечила акмеологію позитивного права. Здійснюють цю генерацію забезпечення суспільство і держава. Саме суспільство може довести позитивне право до акмеологічної точки, але держава його може не сприйняти, не санкціонувати. Проте сама держава без суспільства досягнути справжніх, ціннісних вершин позитивного права не може. Тобто для досягнення акмеології позитивного права потрібне відповідне узгодження, синхронізація суспільства і держави, вироблення необхідного алгоритму послідовності, впорядкованого процесу, за допомогою чого можна досягнути вершини у праві. Натомість, якісних вершин позитивне право досягне тоді, коли буде щонайбільше насичене природно-правовими нормами, природно-правовими методологічними постулатами.

Розділ 2 «Характеристика меж буття та дії позитивного права в контексті нормотворення» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 «Природні межі позитивного права: поняття та зміст» акцентовано увагу на тому, що у позитивному праві панує змінність меж, яка є незаперечною та залежить від кількох чинників, які умовно можна поділити на об'єктивні та суб'єктивні. До об'єктивних варто зарахувати причини, котрі не залежать від волі людини, законодавця, а впливають з реальних потреб суспільства. Це, зокрема, час, у якому діє певна правова норма, адже дієвою вона буде лише тоді, коли не передуватиме потребам суспільства і не буде поширюватися на вже відмерлі правові відносини; місце (територія), на яке ця правова норма поширюється. Особливо гостро ця обставина спостерігається сьогодні на прикладі територій тимчасово окупованих на Сході України. Ще однією важливою об'єктивною причиною, що призводить до змінності права, є виникнення особливих обставин, чи то природного, техногенного, а чи навіть воєнного характеру. Звичайно, такий перелік об'єктивних причин змінності позитивного права є поверховим, і насправді він набагато ширший.

Суб'єктивні чинники, що впливають на змінність права, впливають із соціальної цінності права. Отже, основою формування соціально цінного позитивного права є обов'язкове використання, дотримання, виконання загально-прийнятих природно-правових догм.

Наголошено, що природне право є першоджерелом правового змісту, моральним критерієм і моральною оцінкою позитивного права. Відомо, що позитивне право характеризує суспільство, визначає його загальні пріоритети щодо якості дотримання прав людини, ступеня правової активності громадян, можливості їх дійсної участі в органах державної влади, рівня соціального забезпечення тощо.

Акцентовано на тому, що чим більший відсоток природно-правових норм наповнюватиме позитивне право, тим якіснішим буде останнє. Адже природне право є еталонним правом загального блага, що збалансовує та гармонізує відносини у всіх сферах суспільного буття людини.

У підрозділі «2.2 Нормотворення і правотворення: співвідношення понять та теоретичне обґрунтування» розглянуто співвідношення природного і позитивного права, яке виражається в тому, що природне право є першоджерелом правового змісту, моральним критерієм і моральною оцінкою позитивного права, у нормах якого об'єктивуються природно-правові вимоги і принципи. Позитивне право відрізняється від природного тим, що певні норми поведінки створюються людьми та владно затверджуються в суспільному житті в ролі постійного та імперативного критерію для обов'язкової поведінки. Вони створюються для того, щоб визначати, що юридично дозволено і не дозволено, отримують зовнішній вираз у вигляді законів, юридичних прецедентів та інших джерел.

Зауважено, що правотворчість є найважливішим засобом управління суспільством і безпосередньо пов'язана з типом держави, її формою, механізмом і функціями. Шляхом правотворчості норма природного права набуває форми нормативно-правових актів та стає позитивним правом, яке існує у вигляді

законодавства. Процедура введення у закон норм і принципів природного права, соціальних потреб та інтересів громадян становить зміст правотворчості. Натомість, нормотворчість – це одна з форм державного управління суспільством. Як будь-який соціальний процес – це усвідомлена, цілеспрямована діяльність, що здійснюється через право і правові норми. Нормотворчість як явище не обмежується лише виданням законів та інших нормативних актів. Вона охоплює більш широке коло процесів: виявлення потреб у правовому регулюванні тих чи інших правоутворювальних суспільних відносин, визначення характеру правового регулювання, підготовка проекту нормативного акта. До питань, які вивчає нормотворчість, належить і сукупність чинників, що впливають на формування нормативних актів, передують створенню закону.

На підставі проведеного аналізу визначено, що 1) правотворчість і нормотворчість дещо збігаються, однак не є абсолютно тотожними, швидше нормотворчість входить до структури правотворчості; 2) нормотворчість відрізняється від законотворчості, адже законотворчість здійснює лише законодавчий орган держави, коло ж суб'єктів нормотворчості набагато ширше; 3) головним призначенням нормотворчості є створення нових правових норм, а зміна чи скасування наявних є похідними її функціями; 4) у правовій науці немає єдиного підходу до виокремлення стадій ні правотворчого, ні нормотворчого процесу; 5) коло суб'єктів нормотворчого процесу визначають його види; 6) для якісного нормотворчого процесу українське суспільство повинно запозичувати передовий досвід провідних світових держав, особливо тих, котрі належать до романо-германського типу правової системи.

У підрозділі 2.3 *«Напрями дії позитивного права і його функції»* констатовано, що напрями дії права задаються його сутнісними функціональними характеристиками. Виходячи з виробленого розуміння природи права і знання про його сутнісні ознаки можна виділити, принаймні, чотири напрями дії права: нормування, регулювання, примус, суд (правосуддя). Нормативна природа права виражена в нормуванні, формальна природа – в регулюванні, ціннісна природа – в суді (правосудді), силова природа – в примусі. Як наслідок, у своїй дії право визначено змістом, структурами і механізмами чотирьох своїх підсистем: регулятивної, нормативної, примусової і правосудної.

Встановлено, що нормування є способом консервації доцільних відносин і нейтралізації недоцільних; це спосіб вироблення просторово-часових параметрів дії права. У практичному втіленні нормування призводить до усунення одиничності (індивідуальності), не зважаючи на те чи стосується це конкретних відносин, окремих осіб, ситуативних рішень тощо. Нормування, з одного боку, виражене в нормативному забезпеченні охоронної діяльності держави, а з іншого боку виражене в удосконаленні нормативної побудови права.

Водночас, підкреслено, що регулювання є способом узгодження права з реальністю і реальності з правом. Тут нічого не відбувається, а лише відтворюється даність. У граничному втіленні регулювання призводить до усунення спонтанності

відносин. Регулювання, з одного боку, виражене в організації та управлінні суспільними процесами, а з іншого – воно виражене в оптимізації регулятивних механізмів.

Натомість, примус є способом контролю за встановленими правовими станами (порядками, статусами, обов'язками, відносинами) і приведення в дію нормативно-регулятивної системи права. У своєму втіленні примус призводить до усунення (або до неістотності) самостійної участі суб'єктів у правовідносинах і мінімізації відповідальності. Примус, з одного боку, виражено в забезпеченні таких дій людей, до яких не можливо їх спонукати будь-яким іншим способом (тобто не примушуючи) а з іншого – він виражений у формуванні правових імперативів як основи обов'язків.

Правосуддя виступає способом компенсації негативних правових процесів і станів. У безпосередньому втіленні правосуддя призводить до утвердження одиничності (індивідуальності) у правовідносинах, до гармонійного поєднання всіх форм суспільної організації життя. Суд, з одного боку, виражений в існуванні (дії) системи судочинства, а з іншого – виражений у збереженні правосудності (як справедливості і легітимності самого права).

Констатовано, що легітимність права відображає законний характер його панування у випадку очікування й настання позитивних наслідків правопорядку. Межі права в контексті легітимності не повинні порушувати природних прав громадян, природної характеристики державної влади. Тобто легітимність права доводить, засвідчує й обґрунтовує акмеологічні вимоги держави до поведінки громадян. Визнання і виправдання порядку правових дій держави підтверджують легітимність наявного позитивного права.

Зауважено, що залежно від того, яким буде тип суспільства і форми права безпосередньо залежить і те, який напрям дії права буде переважаючим. Так, в державному праві переважаючим напрямом дії виступає примус; у загальному праві переважають напрями дії – нормування і суд (правосуддя); для міжнародного права визначальним є такий напрям дії як суд; для групового права центральним напрямом є регулювання; в індивідуальному праві визначальним напрямом дії виявляється нормування. Зазначені чотири базові напрями дії права необхідно розглядати і з позиції змісту, і з позиції форми, що досягається за допомогою аналізу функцій права.

Підкреслено, що функціональна характеристика є базовою для розуміння природи права в його соціальному вимірі (на відміну, наприклад, від ціннісної характеристики, яка є базовою для розуміння природи права в його культурному вимірі).

У Розділі 3 «Ціннісні атрибути доктрини правоутворення в контексті сучасних державотворчих процесів» зазначено, що у виявленні природних меж позитивного права потрібно окреслити ті атрибути та властивості, які визначають належність норми конкретному суспільству. Тобто суспільство (здебільшого регіонально) користується природними нормами, які створені для себе еволю-

ційним шляхом. Держава, як правило, створюється революційними діями, в результаті чого усталені суспільно-правові норми можуть знайти місце в державно-правових нормах, а можуть і не бути враховані. Натомість, держава повинна усвідомити, що суспільно-правові норми у законотворенні є атрибутами позитивного права. Це верхні і нижні межі буття і дії створюваного права. Неврахування суспільно-правових норм у законотворенні призводить до руйнації природних меж позитивного права, нівелювання ціннісних властивостей права, яке формує держава.

Підкреслено, що у кожному національному праві тією чи іншою мірою відображено історико-правові цінності. Але проблема полягає в повноті такого відображення з метою ефективнішого еволюційного розвитку власної правової системи. Національна динаміка, філософсько-правова рефлексія формує певні історичні закони, які необхідно використовувати в синергетичному, нелінійному розвитку суспільства, зокрема позитивного права. Завдяки історико-правовим цінностям вдається природно оцінити сучасне чинне законодавство і визначити необхідні атрибути його подальшого розвитку, виробити природні закономірності його модернізації. Адже кожне модерне національне право не є тривалим у дії, якщо повністю не використані власні історико-правові цінності.

Обґрунтовано, що необхідним природним атрибутом позитивного права є ступінь внесення в нього моральних норм. Ідеться не про моралізацію права, а про гармонійні, збалансовані морально-правові норми, закріплені законодавчим органом. Позитивне право має надійний орієнтир – моральне право. Моральні віхи повинні скеровувати позитивне право до природного. Ментальність у цьому випадку проявляється у використанні стійкості моральних норм, традицій народу, до яких суспільство звикло та які є авторитетом у регулюванні суспільних відносин. Відхід від власної моралі послаблює ментальні особливості, а отже, нівелює позитивне право.

Акцентовано, що співвідношення духу і букви закону сприяє ефективному визначенню меж буття і дії позитивного права. Ієрархія у праві не обов'язково є залежною від ступеня виписаності закону, чіткого розуміння межі дії людини (дозволено, заборонено, якою мірою). Потрібна власна людська регуляція акмеологічності. Адже межа однієї людини не може бути межею для іншої людини. Однак, різні межі у правовому регулюванні можуть призвести до нерівності між людьми. Тому в царині права, меж його впливу, вагому роль відіграє дух права, який може забезпечити істину, якщо правильно ним користуватися.

Наголошено, що дух і буква закону є взаємозалежними та взаємодоповнюваними категоріями. Розуміння духу (і закону) забезпечує герменевтика, а букви закону – офіційне тлумачення. Дух права більше тяжіє до суспільних норм, а буква закону – до державного примусу. Провідну позицію у цьому відіграє дух права, а отже й дух закону, який створила держава. Верхньою межею позитивного права слугує дух конституційного права конкретної держави, який повинен бути пов'язаний із духом природного права. Звернення до духу права в процесі

прийняття правозастосовних рішень може бути плідним лише за умови високої моральності, духовності самих правозастосовувачів. В умовах занепаду моралі, цинізму, девальвації духовних цінностей, які ми переживаємо сьогодні, оперування виключно «духом права» справді часто закінчується свавіллям.

Зазначено, що правова система будь-якої країни не може функціонувати без панування права (тим паче Основного закону держави), адже конституція – найвищий тип права, а конституційне регулювання – найбільш значуще для правової системи. Це пов'язано з тим, що наявність конституції багато в чому зумовлює реальне існування конституціоналізму в державі. Необхідність дієвості конституції визначає такий принцип конституціоналізму, як верховенство або панування права, за якого конституції відводиться роль основного закону в державі, а інша правотворча діяльність повинна мати конституційну основу та конституційні межі.

Підкреслено, що верховенство права – це система державного і суспільного устрою, де права і свободи людини є найвищою цінністю, а їх забезпечення стає пріоритетом держави, де сама влада перебуває під контролем закону, обмежується правом, а саме право створює таку систему правовідносин, за якої максимально усуваються можливості свавілля чиновників, – людина може робити все, що законом не заборонено, а чиновники можуть робити тільки те і так, що і як передбачено законом. Принцип верховенства права – це принцип головно природного права як сукупність ідеальних, духовних і найвищою мірою справедливих понять про право. Але в державі реально діє не ідеальне, а позитивне право, виражене в законах та інших його джерелах. Формальна визначеність у законодавстві – обов'язкова властивість позитивного права, оскільки вона дає змогу внести чіткість у суспільний порядок.

Вказано, що ще одним ціннісним атрибутом права є гарантування невід'ємних і невідчужуваних прав і свобод людини в юридичних документах (і міжнародно-правових, і національних).

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні здійснено теоретичне узагальнення й нове вирішення наукового завдання щодо з'ясування меж буття і дії позитивного права. Основні висновки, пропозиції і рекомендації щодо наукового та практичного використання отриманих результатів підтверджують актуальність теми. Їх можна сформулювати так:

1. Позитивне право – це загальнообов'язкове, легально примусове, формально визначене правило поведінки загального характеру, яке є творчістю держави, що врегульовує суспільні відносини, встановлюється чи санкціонується державною владою у визначеному порядку та охороняється нею засобами впливу. Для встановлення правил поведінки, регулювання суспільних відносин, санкціонування та охорони позитивного права потрібні конкретні межі буття та дії. Ці

межі обґрунтовуються ознаками, властивостями, які відрізняють позитивне право від інших соціальних норм, вказують на зовнішній державний імператив. Носієм акмеологічних меж позитивного права завжди є конкретні джерела, витoki. Серед таких джерел є життєва сила суспільства, яка генерує його розвиток, та конституція. Пізнання цієї сили й конституції – завдання державних органів, науки. Природно й обґрунтовано вибране суспільне джерело позитивного права надає цьому визнаному праву легітимності й узгодження меж буття і дії.

2. Межі (верхня і нижня) позитивного права мають практичне значення в основному у двох випадках: під час формування правових норм і їх реалізації. Законодавець, формуючи правову норму, повинен враховувати, що людина володіє свобідною волею від природи, тому обмежувати цю свобідну волю потрібно наближено до природних вимог, що є складним і відповідальним завданням, оскільки можливе ущемлення природних прав і свобод.

Верхня межа позитивного права може стосуватися і заборон, і дозволів. Людина більш болісно сприймає акмеологічну заборону, яка повинна бути обґрунтованою, узгодженою з конституцією та природним правом. Практично верхня межа для кожної людини є різною, що залежить від низки суб'єктивних та об'єктивних причин. Проте утворити для кожної людини окремо верхню позитивно-правову межу держава не в змозі. У цьому позитивну роль відіграє дух права, у деяких випадках – дух правового закону, вони дають змогу людині в межах правового поля створити для себе певні обмеження. Ці індивідуальні акмеологічні правові межі випливають з ментального права, яке закладено у підсвідомості діяти певним чином.

Нижня межа позитивного права може також визначатися духом права, зокрема ментального. Але найефективніше діє буква закону. Наприклад, регламентація службового, професійного чи громадського обов'язку завжди мусить мати правові приписи, в яких закладено той мінімум зобов'язань, що людина повинна виконати. Крім національного права, нижню межу права людини встановлює міжнародне, європейське право. Однак, проблема виникає в узгодженні його з національним правом.

3. Межі буття і дії позитивного права визначають такі атрибути ментального права, як стабільність права і ступінь вмісту природних норм у позитивному праві. Ментальне право хоча й володіє властивістю стабільності, але й допускає певні необхідні зміни, які диктує суспільство шляхом заміни застарілих норм новими нормами. Ці зміни на межі позитивного права особливо не впливають. Хоча держава і здійснює рішучі дії відповідно до таких змін, суспільство реагує на них виважено і навіть може не визнавати їх. А ментальне право діє однаково консервативно, тільки згодом можуть відбутися деякі незначні зміни у встановлених межах за наявності багатьох фактів, які потребують нововведених норм.

Вміст природних норм у позитивному праві визначає ментальне право шляхом визнання та якісної його реалізації. Якщо така імплементація є вдалою, то

наявними будуть нижня і верхня межа формування й дотримання норм позитивного права. В іншому випадку ці норми будуть недієвими, а межі порушуватимуться.

4. У встановленні меж буття і дії позитивного права має значення методологічна історія позитивного права, зокрема її основні компоненти: методологічні установки, корекція методів і методик, методологічні уроки, методологічні висновки. Насиченість методологічними установками здійснюється еволюційним та революційним шляхом. Людина тільки через покоління засвоює стандарти, стереотипи поведінки, які увійшли як регулятори у підсвідомій зоні. Корекція методів і методик повинна бути наближеною до природної, щоб витвір людини правильно визначив межі позитивного права, які мають бути в певний спосіб «демарковані», розмежовані між чинним законодавством та природним правом, зокрема моральними нормами, суспільними правилами тощо. Методологічні уроки стосуються використання позитивно-правової спадщини. Уроки минулого, епохальні надбання суспільства мають бути методологічною основою теперішнього і майбутнього. Методологічні висновки можуть бути онтологічними і неонтологічними. Онтологічні висновки творення меж буття і дії позитивного права завжди впливають з вимог суспільства, чого не можна сказати про неонтологічні. У висновках повинні панувати природні логічні правила, які позитивно впливають на законотворчість держави.

5. Для встановлення правил поведінки, регулювання суспільних відносин, санкціонування та охорони позитивного права потрібні конкретні межі буття та дії. Ці межі обґрунтовуються ознаками, властивостями, які відрізняють позитивне право від інших соціальних норм, вказують на зовнішній державний імператив. Носієм акмеологічних меж позитивного права завжди є конкретні джерела, витoki. Серед таких джерел є життєва сила суспільства, яка генерує його розвиток, та конституція. Пізнання цієї сили й конституції – завдання державних органів, науки. Природно й обґрунтовано вибране суспільне джерело позитивного права надає цьому визнаному праву легітимності й узгодження меж буття і дії.

6. У системі законодавства конституція визначає конкретні межі буття та дії позитивного права. Із такими граничними поняттями, як субординація, ієрархія в праві, пов'язана структура правової системи держави. Аби встановити межі буття і дії позитивного права, потрібно мати чітке уявлення про певний правовий розпорядок, дисципліну, правову підлеглість. Закони не мають однакової сили впливу, одного єдиного правового поля. Часто один закон обмежує інший в рамках конституції, що й визначає відповідні межі. Тому ієрархія у праві, в системі законодавства дозволяє впорядкувати нормативно-правові акти за вертикаллю юридичної силою, де конституція є головною, а отже, вершиною людського закону.

7. Обґрунтовані природним правом межі буття і дії містяться в теорії верховенства права, яку розвиває правова держава. Межі, встановлені верховенством права, є ідеальними, тобто природною вимогою. Конституційне

обґрунтування верховенства права стосується окремо правової доктрини і правової практики в державі. У правовій доктрині розрізняють верховенство права і верховенство закону. Закон може володіти верховенством тільки в разі визнання його правовим, конституційним. Неконституційний закон не має права на існування взагалі, а не тільки права верховенства. Якщо йдеться про верховенство позитивного права, то виникає проблема визнання чи невизнання природного права. Аналогічно це стосується й моралі як зовнішнього визначника природного права: верховенство елементарної моралі (дій), верховенство вищої моралі (думок, задумів, намірів). Саме негативна вища мораль є основною причиною правопорушень, і вона повинна бути врегульована. Верховенство права повинно панувати практично як система демократичних, конституційних принципів усіх державних інституцій. Адже верховенство права є духом конституції, духом права, духом суспільних норм. Воно не допускає зловживань владними повноваженнями чи узурпації влади. Верховенство позитивного права є зовнішнім атрибутом природного права, що є цінністю у правовій державі.

8. Протягом життя людина набуває певного алгоритму своєї поведінки. Цей алгоритм доцільно називати методологічним, що формується еволюційно. Щоденні корективи непомітно впливають на загальний алгоритм. При цьому такі впливи можуть здійснюватися в бік верхньої або нижньої межі норм. Звичайно, найкращим є випадок зміни алгоритму в бік верхньої межі, тоді цей алгоритм можна назвати онтологічним. Життя за алгоритмом здійснюється на підсвідомому рівні, тому не кожна межа буття і дії позитивного права є свідомо і логічно обґрунтованою. Щоб пояснити поведінку людини в кожному випадку, потрібно глибоко проаналізувати, дослідити її методологічний алгоритм правової життєдіяльності.

9. У позитивному праві можливі зміни його меж буття і дії. Така змінність буває або незаперечною, або суперечливою, тобто існує об'єктивна і суб'єктивна змінність. Об'єктивні зміни викликані причинами, котрі не залежать від волі людини, зокрема законодавця, впливають з реальних потреб суспільства: природні чи техногенні впливи, війни, революції, катастрофи тощо. До причин суб'єктивних змін належить воля керівних осіб, котрі не враховують думки членів суспільства, реальних обставин, та інші чинники.

10. Процес нормотворчості відповідає певним загальнодемократичним принципам, які головню збігаються з принципами правотворчого процесу. Тому основними принципами нормотворчості та правотворчості є демократизм, законність, гуманізм, відкритість, субординаційність, колегіальність, наукова обґрунтованість, професіоналізм, оперативність, системність, узгодженість, наступність, своєчасність, планування, прогнозування, використання правового досвіду, юридико-технічна досконалість. Збіг принципів нормотворчості і правотворчості дає змогу встановити об'єктивні межі буття та дії позитивного права. Нормотворчість, будучи компонентою правотворчості, задає напрями правовим принципам, «пропонує» певні стадії правотворчого процесу, які

необхідні для акмеології позитивного права.

11. Легітимність права відображає законний характер його панування в разі очікування й настання позитивних наслідків правопорядку. Попри різні інтерпретації легітимності права, основний зміст його зводиться до законності від встановлених меж. Межі права в контексті легітимності не повинні порушувати природних прав громадян, природної характеристики державної влади. Тобто легітимність права доводить, засвідчує й обґрунтовує акмеологічні вимоги держави до поведінки громадян. Визнання і виправдання порядку правових дій держави підтверджує легітимність наявного позитивного права.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Баран А. В. Ментальні класифікації позитивного права. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2015. № 824. С. 202–207.
2. Баран А. В. Поняття та види акмеології: теоретичний аналіз. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2015. № 825. С. 109–115.
3. Баран А. В. Праворозуміння: гносеологічний аналіз. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2015. № 827. С. 120–127.
4. Baran A. Legal incentives: theoretical and legal basis. *REVISTA ȘTIINȚIFICĂ INTERNAȚIONALĂ «SUPREMAȚIA DREPTULUI»*. 2016. № 2. С. 189–194.
5. Баран А. В. Акмеологічність Конституції. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. № 48. С. 11–15.
6. Баран А. В. Теоретический анализ понятия «конституция». *Jurnalul Juridic National: Teorie si Practica*. 2018. № 1 (29). С. 46–50. (Молдова)

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Баран А. В. Соціальна природа дефініції «право». *Актуальні проблеми правового регулювання в Україні та країнах ближнього зарубіжжя*: матер. III Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Львів, 24 грудня 2013 р.). Львів: УКООПСПЛКА, 2013. С. 21–23.
8. Баран А. В. Порівняльний аналіз природного права та позитивного права. *Державотворення та правотворення в Україні: проблеми та перспективи розвитку*: матер. II Заоч. наук.-практ. конф. (м. Львів, 16 квіт. 2015 р.). Львів: НУ «Львівська політехніка», 2015. С. 175–179.
9. Баран А. В. Правовий менталітет (філософсько-правовий аспект). *Державотворення та правотворення в Україні: проблеми та перспективи розвитку*: матер. III Заоч. наук.-практ. конф. (Львів, 11 квіт. 2016 р.). Львів: НУ

«Львівська політехніка», 2016. С. 213–217.

10. Баран А. В. Природне право як першоджерело. *Історія і сучасність філософії права: до 190-річчя від дня народження Памфіла Юркевича*: матер. учасн. Всеукр. конф. (Львів, 19 трав. 2016 р.). Львів: ННПП НУ «Львівська політехніка», 2016. С. 79–81.

11. Баран А. В. Сучасні наукові концепції (теорії) праворозуміння. *Право та держава у метаантропологічній проекції сучасності*: матер. учасн. заоч. наук.-практ. конф. (м. Львів, 27 квіт. 2017 р.). Львів: ННПП НУ «Львівська політехніка», 2017. С. 28–31.

12. Баран А. В. Акмеологічність Конституції. *Право та держава у метаантропологічній проекції сучасності*: матер. учасн. заоч. наук.-практ. конф. (Львів, 27 квіт. 2018 р.). Львів: ННПП НУ «Львівська політехніка», 2018. С. 38–40.

13. Баран А. В. Роль правотворчості у формуванні правової держави в Україні. *Державотворення та правотворення: проблеми та перспективи розвитку*: матер. учасн. Міжнар. заоч. наук.-практ. конф. (м. Львів, 17 трав. 2018 р.). Львів: ННПП НУ «Львівська політехніка», 2018. С. 127–130.

14. Баран А. В. Аналіз взаємодії букви і духу закону. *Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави*: зб. тез VII Всеукр. наук.-практ. конф. (Львів, 30 трав. 2018 р.). Львів: ННПП НУ «Львівська політехніка», 2018. С. 50–51.

АНОТАЦІЯ

Баран А. В. Межі буття і дії позитивного права: теоретико-правовий аспект. – *На правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. – Національний університет «Львівська політехніка» Міністерства освіти і науки України, Львів, 2020.

Дисертація є комплексним теоретико-правовим дослідженням меж буття і дії позитивного права. В роботі проаналізовано джерелознавчу основу дослідження, вироблено авторське методологічне підґрунтя дослідження меж буття і дії позитивного права.

Подано характеристику меж буття та дії позитивного права в контексті нормотворення. Розкрито поняття та зміст природних меж позитивного права. Проаналізовано співвідношення понять та сформовано теоретичне обґрунтування нормотворення і правотворення. Окреслено напрями дії позитивного права і його функції. Визначено ціннісні атрибути доктрини правоутворення в контексті сучасних державотворчих процесів та подано їх характеристику.

Зроблено висновок, що позитивне право – це загальнообов’язкове, легально примусове, формально визначене правило поведінки загального характеру, яке є творчістю держави, що врегульовує суспільні відносини, встановлюється чи

санкціонується державною владою у визначеному порядку та охороняється нею засобами впливу. Для встановлення правил поведінки, регулювання суспільних відносин, санкціонування та охорони позитивного права потрібні конкретні межі буття та дії. Ці межі обґрунтовуються ознаками, властивостями, які відрізняють позитивне право від інших соціальних норм, вказують на зовнішній державний імператив.

Ключову слова: природне право, позитивне право, нормотворення, правотворення, межі буття і дії позитивного права, ціннісні атрибути права, принципи ментального права, функції права.

АННОТАЦІЯ

Баран А. В. Пределы бытия и действия позитивного права: теоретико-правовой аспект. – *На правах рукописи.*

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.01 – теория и история государства и права; история политических и правовых учений. – Национальный университет «Львовская политехника» Министерства образования и науки Украины, Львов, 2020.

Диссертация является комплексным теоретико-правовым исследованием границ бытия и действия позитивного права. В работе проанализировано источниковедческую основу исследования, произведено авторское методологическое основание исследования границ бытия и действия позитивного права.

Дана характеристика границ бытия и действия позитивного права в контексте нормотворчества. Раскрыто понятие и содержание естественных границ позитивного права. Проанализировано соотношение понятий и сформировано теоретическое обоснование нормотворчества и правотворчества. Определены направления действия позитивного права и его функции. Определены ценностные атрибуты доктрины правообразования в контексте современных процессов государственотворения и представлено их характеристику.

Сделан вывод, что позитивное право – это общеобязательное, легально принудительное, формально определенное правило поведения общего характера, которое является творчеством государства, регулирует общественные отношения, устанавливается или санкционируется государственной властью в определенном порядке и охраняется ею средствами воздействия. Для установления правил поведения, регулирования общественных отношений, санкционирования и охраны позитивного права нужны конкретные пределы бытия и действия. Эти пределы обосновываются признаками, свойствами, которые отличают позитивное право от других социальных норм, указывают на внешний государственный императив.

Обосновано положение о том, что преобразовательного воздействия позитивное право испытывает от естественного права, которое представляет ценность, которая не теряет своего значения ни при каких обстоятельствах, поскольку естественно-правовая природа правовых законов, как ценностное

отображение потенциала естественного права сочетается с потенциалом нравственности и принципа справедливости в праве. Правовые законы составляют основу обеспечения и защиты прав и свобод человека, они положительно влияют на развитие правосознания и правовой культуры личности, оказывают ценностную специфику процесса правового воспитания членов общества;

Ключевые слова: естественное право, позитивное право, нормотворчество, правотворчество, грани бытия и действия позитивного права, ценностные атрибуты права, принципы ментального права, функции права.

ANNOTATION

Baran A. V. Limits of existence and action of positive law: theoretical and legal aspect. – *Printed as manuscript.*

The thesis for a Candidate of Law Degree on the Specialty 12.00.01 – Theory and History of State and Law; History of Political and Legal Sciences». – Lviv Polytechnic National University of Ministry of Education and Science of Ukraine, Lviv, 2020.

The dissertation is a complex theoretical and legal study of the limits of existence and action of positive law. The source analysis of the research is analyzed in the work, the author's methodological basis of the research of the limits of existence and action of positive law is developed.

The characteristics of the limits of existence and action of positive law in the context of rule-making are given. The concept and content of the natural limits of positive law are revealed. The correlation of concepts is analyzed and the theoretical substantiation of norm-making and law-making is formed. The directions of action of positive law and its functions are outlined.

The value attributes of the doctrine of law-making in the context of modern state-building processes are determined and their characteristics are given.

It is concluded that positive law is a universally binding, legally coercive, formally defined rule of conduct of a general nature, which is the work of the state, which regulates public relations, is established or sanctioned by state authorities in a certain order and protected by means of influence. Specific boundaries of existence and action are needed to establish rules of conduct, regulate public relations, sanction and protect positive law. These boundaries are justified by the features, properties that distinguish positive law from other social norms, indicate the external state imperative.

Key words: natural law, positive law, rule-making, law-making, limits of existence and actions of positive law, value attributes of law, principles of mental law, functions of law.

Підписано до друку 17.11.2020 р.
Формат 60×84/16.
Папір друкарський. Ум. друк. арк. 1,9.
Зам. № 3. Наклад 100 пр.

Надруковано в «Видавництво Людмила».
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи серія ДК № 5303 від 02.03.2017.
«Видавництво Людмила»
03148, Київ, а/с 115.
Тел./факс: + 38 050 469 7485, 068 340 8332
E-mail: lesya3000@ukr.net